

Teemu Väisänen

Kenen leipää syöt, sen kuoppia kaivat

Luennoidessani Suomen historiasta ja arkeologisesta tutkimuksesta, huomaan palaavani väistämättä menneiden vuosikymmenten suuriin kaivauksiin. Euran Luistarin ja Nakkilan Rieskaronmäen kaltaisia tutkimuskohteita ja niiltä saatuja tuloksia on vaikea sivuuttaa. Menneiden aikojen kaivausten monipuolinen löytöaineisto tarjoaa myös jatkuvasti aihetta uusille analyyseille ja tulkinnoille, joten monet klassikkokohteet ovat säilyneet arkeologisen tutkimuksen keskiössä aina näihin päiviin saakka.

Vanhoja kaivaustuloksia esitellessä tulee kuitenkin ajoittain pohdittua, millaisille kohteille kenttätutkimukset nykyään suunnataan. Arkeologisten kaivausten määrä ei nimittäin ole laskusuuntainen. Päinvastoin, muinaisjäännösten määrä on kasvanut nopeasti etenkin 2000-luvulla, kun historiallisen ajan kohteet on liitetty lain suojaan. Uudet muinaisjäännöskategoriat ovat myös väistämättä johtaneet tutkimusten kasvamiseen, kun historiallisen ajan muinaisjäännöksiä on jouduttu rajaamaan tai kaivamaan rakennushankkeiden myötä.

Vastauksia pohdintaan 2020-luvun kenttätutkimusten trendeistä voidaan hakea kulttuuriympäristön palveluikkunnasta, jonne taltioidaan arkeologisten tutkimushankkeiden tiedot tutkimuslupahakemusten ja raporttien perusteella.

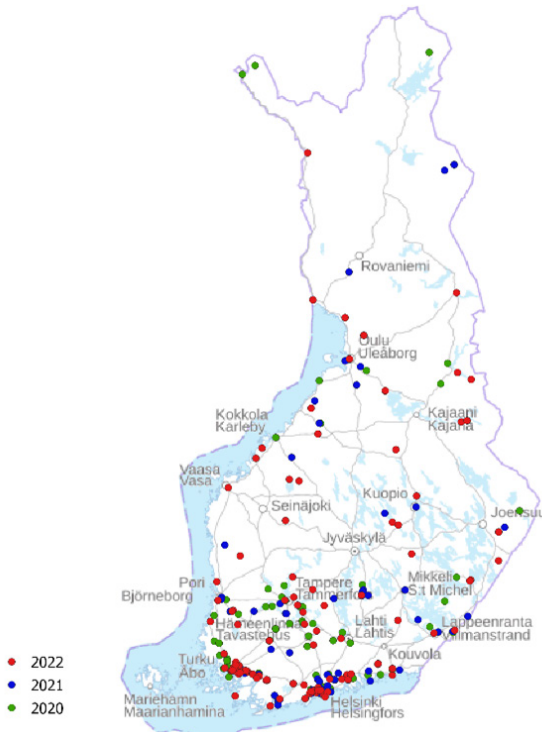
	Maankäyttö tai viranomaistointiminta	Tieteellinen	Yleisö- tai koulu-laiskaivaus	Muut	Yhteensä
2020	82	11	11	6	110
2021	92	6	18	3	119
2022	102	4	18	5	129

Vuosina 2020–2022 arkeologisin kaivauksin ja koekaivauksin tutkittujen kohteiden määrät eri tutkimusperusteiden alle luokiteltuina.

Vuosien 2020–2022 hankekuvaukset osoittavat, kuinka maankäyttö ja tähän liittyvä viranomaistointiminta ovat nykyään selkeästi merkittävin syy arkeologisten kaivausten ja koekaivausten toteuttamiselle. Sen sijaan tieteellisistä lähtökohdista toteutettuja kaivauksia on kirjattu tietokantaan huomattavasti vähemmän eikä niiden määrä näytä olevan ainakaan noususuunnassa. Toisaalta tieteellisiä tavoitteita on kirjattu myös osaksi yleisö- ja koululaiskaivausten hankekuvauksia, joita voidaan eritellä tietokannasta kohtalainen määrä. Muihin kaivaustutkimuksiin lukeutuvat puolestaan etenkin metallinilmäisinlöytöihin liittyvät koekaivaukset.

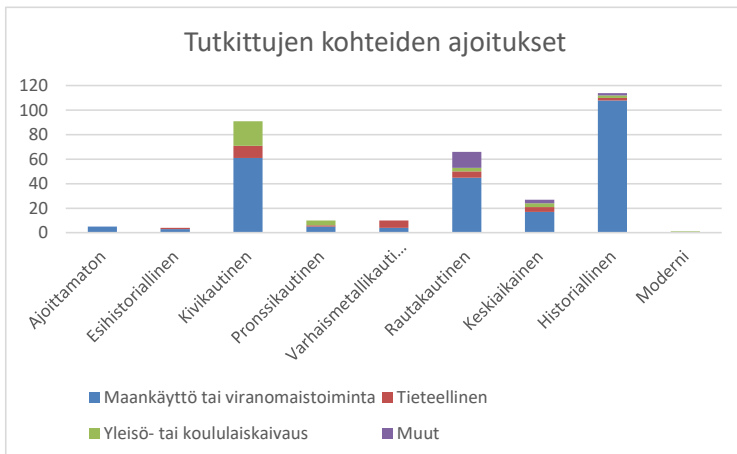
Edellä mainitut kenttätutkimukset ovat kohdistuneet kaikkiaan 271 muinaisjäännökseen ja muuhun kulttuuriperintökohteeseen. Tarkasteltaessa kohteiden maantieteellistä sijoittumista, tutkimusten voidaan todeta painottuvan Etelä-Suomeen sekä tiettyihin historiallisen ajan kaupunki-

keskustoihin, eli alueille, joilla on aktiivista maankäyttöä sekä laajoja muinaisjäännösalueita. Kai-vausten maantieteellisestä jakaumasta voidaan myös havaita suurempien hankkeiden, kuten Turun tunnin juna -hankkeen, vaikutukset.

Tutkimuskohteiden sijoittuminen kartalla. MML:n taustakartta. Muokkaukset: T.Väisänen.

De undersökta lokalernas fördelning på kartan. Lantmäteriverkets bakgrundskarta. Redigeringar: T.Väisänen.

Tutkittujen kohteiden ajoitukset eri tutkimusperusteiden alle luokiteltuina. Moniperiodiset kohteet on huomioitu diagrammissa luokittelmalla ne kunkin periodin alle erikseen.

Tutkittujen kohteiden ajoituksista saadaan puolestaan käsitys siitä, miten Suomessa viime vuosina tutkitut kohteet ajoittuvat. Katsauksen perusteella selkeä enemmistö kohteista ajoittuu historialliselle ajalle, mutta myös kivikaudelle ja rautakaudelle ajoittuvia kohteita on kertynyt tutkittaviksi varsin runsaasti. Mielenkiintoisesti erilaisten tutkimusperusteiden väliltä voidaan havaita selkeitä eroja tutkimuskohteiden ajoitusten osalta. Siinä missä maankäytön merkittävimmän kategorian muodostavat historiallisen ajan kohteet, yleisökaivaukset on suunnattu lähinnä kivikautisille asuinpaikoille ja tieteellisten kaivausten kohteeksi on puolestaan valikoitunut tasaisemmin myös varhaismetallikautisia, rautakautisia ja keskiaikaisia kohteita. Tutkijoiden valinnat poikkeavat siis jossain määrin maankäytön myötä valikoituvista kohteista.

Hankekuvausten muodostaman kokonaiskuvan perusteella aloitteellisuus kaivauskohteiden valinnassa näyttää 2020-luvulla jäävän pitkälti maankäyttöä suunnitteleville tahoille. Vaikka kenttätutkimusten tavoitteena on tällöin lähtökohtaisesti arkeologisen kulttuuriperinnön suojelu tai rakentamisen alle jäävien kohteiden tutkimus, maankäyttöön perustuvien kaivausten merkitys arkeologisen löytöaineiston ja näytteiden talteenoton osalta väistämättä korostuu.

Tulevaisuus tulee osoittamaan, millainen perintö 2020-luvun arkeologisilla kenttätöillä tulee olemaan. Tullaanko tulevaisuudessa muistelemaan Villiönsuvannon kaltaisia laajoja maankäyttöön perustuvia kaivaushankkeita vai vievätkö varhaisempien vuosikymmenten kaivaustutkimukset edelleen voiton?

Den vars bröd du äter gräver du gropar för

Då jag föreläser om Finlands historia och arkeologisk forskning märker jag att jag oundvikligen återkommer till de gångna årtiondenas stora grävningar. Det är svårt att åsidosätta forskningslokaler såsom Euras Luistari och Nakkilas Rieskaronmäki och de resultat de gett upphov till. Det mångsidiga fyndmaterialet från gångna tiders grävningar utgör fortsättningsvis även föremål för nya analyser och tolkningar, vilket innebär att många klassikerlokaler hållits i centrum för arkeologisk forskningen till dessa dagar.

Då jag presenterar gamla grävningresultat reflekterar jag hur som helst ibland över hurudana lokaler fältundersökningar riktas till idag. Antalet arkeologiska grävningar är nämligen inte på nedgång. Tvärtom har mängden arkeologiska lokaler ökat kraftigt särskilt under 2000-talet, då lokaler från den historiska tiden placerats under skydd av lagen. De nya fornlämningskategorierna har oundvikligen medverkat till en ökning av arkeologiska undersökningar, då det varit nödvändigt att avgränsa eller gräva fornlämningar från den historiska tiden på grund av byggnadsprojekt.

Svar på funderingarna kring trenderna för 2020-talets fältundersökningar kan sökas i Kulturmiljöns tjänsteportal, där det utgående från rapporter och ansökningar om forskningslov samlas information om arkeologiska forskningsprojekt.

Projektbeskrivningarna från åren 2020–2022 visar att den tydligt mest betydande orsaken till att arkeologiska grävningar och provgrävningar nuförtiden utförs är markanvändning och relaterad

	Markanvändning eller myndighetsverksamhet	Forskning	Publik eller skolelevsgrävning	Övriga	Tillsammans
2020	82	11	11	6	110
2021	92	6	18	3	119
2022	102	4	18	5	129

Antalet arkeologiska lokaler undersökta genom grävning och provgrävning åren 2020–2022, kategoriserade enligt premisserna bakom undersökningen.

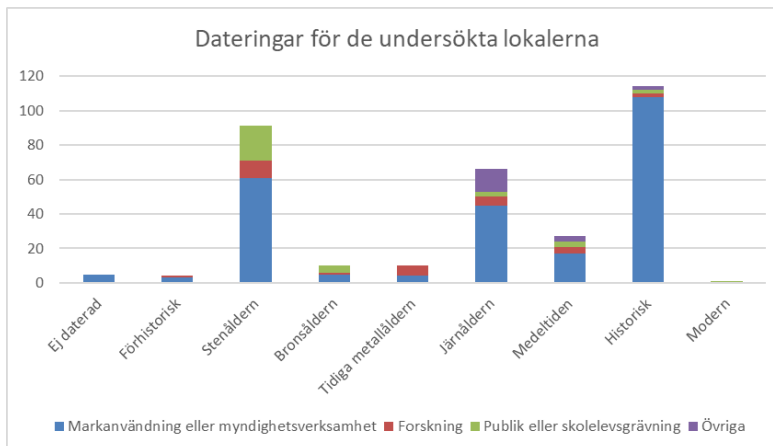
myndighetsverksamhet. I kontrast har grävningar utförda med forskning som utgångspunkt registrerats i signifikant mindre mängder i databasen, och trenden verkar inte vara på väg att svänga. Å andra sidan har forskningsmässiga mål registrerats även som del av projektbeskrivningarna för publika och skolelevsgrävningar, av vilka en måttlig mängd kan observeras i databasen. Till de övriga grävundersökningarna räknas i synnerhet provgrävningar relaterade till metalldetektorfynd.

De tidigare nämnda fältundersökningarna har riktats till tillsammans 271 fornlämningar och övriga kulturarvslokaler. Då man granskar lokalernas geografiska placeringar kan det konstateras att undersökningarna koncentrerats till södra Finland samt vissa stadskärnor från den historiska tiden, med andra ord områden med aktiv markanvändning och vida fornlämningsområden. Det går även att urskilja effekterna av större projekt entimmeståget till Åbo ur grävningarnas geografiska fördelning.

Ur de undersökta lokalernas dateringar får man i sin tur en bild av till vilka perioder lokalerna undersökta i Finland under de senaste åren sträcker sig till. Utgående från granskningen sträcker sig den tydliga majoriteten till den historiska tiden, men även lokaler daterade till stenåldern och järnåldern är väl representerade. Intressant nog går det att urskilja tydliga skillnader i kategorierna för premisserna till undersökningarna beroende på lokalernas datering. Medan lokaler från den historiska tiden bildar den största gruppen för undersökningar kopplade till markanvändning har publika grävningar mestadels riktats till boplatser från stenåldern, och forskningsbaserade grävningar har i sin tur fördelats mer jämnt till lokaler från även den tidiga metallåldern, järnåldern och medeltiden. Forskarnas val skiljer sig alltså delvis från de lokaler vars undersökning blivit aktuell i och med markanvändningen.

Utgående från helhetsbilden skapad från projektbeskrivningarna tycks initiativen bakom valen av grävlokaler långt förbli hos de aktörer som planerar markanvändningen. Trots att fältundersökningarnas måls i dessa fall förutsättningsvis är att skydda det arkeologiska kulturarvet eller att undersöka de lokaler som hamnar under byggandet, betonas oundvikligen vikten av grävningarna med utgångspunkt i markanvändning i omhändertagandet av det arkeologiska fyndmaterialet och provtagningen.

Framtiden kommer att visa hurudant arv 2020-talets arkeologiska fältundersökningar kommer utgöra. Kommer man i framtiden minnas Villiönsuvanto och dylika stora grävprojekt med utgångspunkt i markanvändningen, eller kommer grävundersökningarna från tidigare årtionden fortfarande ta hem segern?

Dateringen för de undersökta lokalerna, med premisserna för undersökningarna kategoriserade nedantill. Lokaler med datering i flera perioder har uppmärksamats i diagrammet genom att kategorisera dem separat i de respektive perioderna.